

چالش‌ها و راه کارهای الگوی سوم زن مسلمان در بستر سیاسی، حقوقی، فرهنگی و قومی استان خوزستان

سهیلا پوربابادی^۱، فاطمه بیگم بال افکن^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۶/۹؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۶/۲۸

چکیده

الگوی سوم زن مسلمان، به عنوان مدلی جامع در گفتمان اسلامی، بر تلفیق نقش‌های خانوادگی و مشارکت اجتماعی-سیاسی زنان تأکید دارد. این پژوهش، با هدف شناسایی و تحلیل چالش‌ها و راه کارهای تحقق این مدل در استان خوزستان، انجام شده است. استان خوزستان، با تنوع فرهنگی و قومی، ساختارهای مردسالارانه و تقابل سنت و مدرنیته، بستری پیچیده برای پیاده‌سازی این الگو فراهم کرده است. یافته‌های پژوهش نشان داده است که زنان خوزستانی با چالش‌هایی همچون حضور محدود در ساختارهای مدیریتی و سیاسی؛ ضعف زیرساخت‌های آموزشی؛ تبعیض‌های فرهنگی و حقوقی؛ و فشار سنت‌های قبیله‌ای مواجه هستند. در عین حال، ظرفیت‌هایی همچون نقش تاریخی زنان در مدیریت بحران‌ها؛ تأثیر رسانه‌های محلی در تغییر نگرش‌ها؛ و توانمندی‌های آنان در عرصه‌های اجتماعی و اقتصادی؛ فرصت‌های مناسبی برای تحقق این الگو ایجاد کرده است. راه کارهای پیشنهادی پژوهش، شامل توسعه آموزش‌های سیاسی و حقوقی؛ ایجاد زیرساخت‌های آموزشی در مناطق روستایی؛ اصلاح قوانین حمایتی؛ و بهره‌گیری از رسانه‌های محلی برای معرفی الگوهای موفق زنان است. این پژوهش، با تأکید بر تحلیل بومی چالش‌ها و ارائه راه کارهای عملی، الگویی برای توانمندسازی زنان و توسعه عدالت جنسیتی در سایر مناطق ایران ارائه می‌دهد.

واژگان کلیدی: الگوی سوم زن مسلمان، چالش‌ها و راه کارهای سیاسی و حقوقی، چالش‌ها و راه کارهای فرهنگی و قومی، توانمندسازی زنان، خوزستان.

۱. دکترای تخصصی، سازمان آموزش و پرورش خوزستان، selia1346@yahoo.com

۲. دکترای تخصصی، دانشگاه فرهنگیان استان خوزستان، fatemehbalafkan3136272.com

مقدمه

جایگاه زنان در جامعه، همواره به عنوان یکی از مهم ترین مسائل فرهنگی، اجتماعی و سیاسی مطرح بوده است. در این میان، الگوی سوم زن مسلمان به عنوان رویکردی متوازن و جامع، تلاش می کند نقش های مختلف زنان را به گونه ای تعریف کند که تعهدات خانوادگی با مشارکت اجتماعی، سیاسی و اقتصادی آنان در تعارض نباشد. این الگو، که ریشه در آموزه های اسلامی دارد، نه تنها به حفظ هویت معنوی و اخلاقی زنان می پردازد، بلکه به دنبال تقویت نقش آنان در توسعه جوامع اسلامی است. الگوی سوم زن مسلمان، در تقابل با دیدگاه های سنت گرایانه و غرب گرایانه، چشم اندازی مترقی ارائه می دهد که بر تعادل، کرامت انسانی و عدالت جنسیتی تأکید دارد.

استان خوزستان، با تنوع فرهنگی، قومی و شرایط تاریخی منحصربه فرد خود، بستری ویژه برای تحلیل این الگو فراهم کرده است. این استان، از یک سو، با چالش هایی نظیر ساختارهای مردسالارانه، باورهای سنتی محدودکننده و ضعف زیرساخت های آموزشی مواجه است و از سوی دیگر، با فرصت هایی همچون پیشینه تاریخی مشارکت زنان در دوران جنگ تحمیلی؛ ظرفیت های اقتصادی و اجتماعی؛ و تأثیرگذاری رسانه های محلی؛ زمینه هایی ارزشمند برای توانمندسازی زنان و تحقق این الگو ارائه می دهد.

تحلیل این موضوع از منظر خوزستان به دلیل ترکیب خاص عوامل فرهنگی، قومی و اجتماعی، اهمیتی دوچندان دارد. چراکه این استان، به عنوان یکی از مناطق کلیدی ایران، با چالش هایی مواجه است که می تواند الگوی جامعی برای سایر مناطق کشور فراهم آورد. در این پژوهش، تلاش شده است با بهره گیری از روش کیفی و تحلیل اسنادی، چالش ها و فرصت های تحقق الگوی سوم زن مسلمان در استان خوزستان بررسی شود. هدف این پژوهش، شناسایی دقیق موانع و ارائه راه کارهای بومی، برای توانمندسازی زنان در این استان است. نتایج این تحقیق می تواند به تقویت عدالت جنسیتی و ارائه الگوهای عملی در سایر مناطق ایران کمک کند.

سؤالات اصلی پژوهش عبارت اند از:

۱. ظرفیت های فرهنگی، تاریخی و اجتماعی استان خوزستان، برای تحقق الگوی سوم زن مسلمان کدامند؟
۲. چالش های سیاسی، حقوقی، فرهنگی و قومی مؤثر بر عدم تحقق الگوی سوم زن

مسلمان، در استان خوزستان کدامند؟

۳. کدام راه کارهای عملی، می‌توانند به توانمندسازی زنان در استان خوزستان و تحقق الگوی سوم زن مسلمان کمک کنند؟

این تحقیق با بهره‌گیری از روش کیفی و تحلیل اسنادی، تلاش دارد پاسخی جامع به این سؤالات ارائه دهد. در این پژوهش، برای رسیدن به جواب سؤالات مورد نظر، ابتدا چارچوب نظری و ریشه‌های فکری مرتبط با موضوع بررسی می‌شود؛ سپس یافته‌های پژوهش، در سه حوزه‌ی چالش‌های سیاسی و حقوقی؛ چالش‌های فرهنگی؛ و چالش‌های قومی؛ تحلیل می‌گردد. در نهایت، راه کارهای عملی برای بهره‌گیری از فرصت‌ها و مقابله با موانع، ارائه خواهد شد تا ضمن تقویت جایگاه زنان خوزستانی در عرصه‌های اجتماعی، الگویی پایدار برای عدالت جنسیتی و توسعه پایدار، در دیگر مناطق مشابه ارائه دهد و مسیر مشارکت و نقش‌آفرینی زنان، در استان خوزستان هموار شود.

۱. مفهوم‌شناسی الگوی سوم زن مسلمان

الگوی سوم زن مسلمان، مفهومی است که در دهه‌های اخیر، به‌ویژه در گفتمان انقلاب اسلامی ایران، مطرح شده است و تلاش می‌کند الگویی متمایز از زن را، در تقابل با دو رویکرد عمده‌ی جهانی، رویکرد سنت‌گرایانه و رویکرد غرب‌گرایانه، ارائه دهد. این الگو، تلاش دارد تا میان حفظ ارزش‌های اسلامی و اقتضائات دنیای مدرن، پیوند برقرار کند. این مدل، بر سه اصل کلیدی استوار است:

۱-۱. حفظ هویت اسلامی و معنوی زنان

این بعد، بر مبانی اعتقادی و ارزش‌های دینی تأکید دارد. زن مسلمان در این مدل، با تکیه بر آموزه‌های اسلامی، به‌عنوان فردی دارای ارزش‌های اخلاقی، معنوی و هویتی تعریف می‌شود. هویت اسلامی، به معنای پای‌بندی به اصول قرآنی و سیره اهل بیت، نقشی کلیدی در تعیین جایگاه زن در این مدل دارد. (مطهری، ۱۳۵۴: ۲۱۴)

۱-۲. مشارکت اجتماعی و اقتصادی و سیاسی

برخلاف نگاه سنتی، که زنان را به نقش‌های خانگی محدود می‌کند، مدل سوم زن مسلمان بر حضور فعال زنان در عرصه‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی تأکید دارد. این الگو، به زنان

اجازه می‌دهد تا با حفظ هویت اسلامی خود، در حوزه‌های مدیریتی، علمی و کارآفرینی نقش‌آفرینی کنند. (خامنه‌ای، ۱۳۹۲: ۵۸)

۳-۱. نقش محوری در خانواده

یکی از ویژگی‌های برجسته این مدل، تأکید بر جایگاه زن، به عنوان رکن اصلی خانواده است. در این نگاه، ایفای نقش‌های مادری و همسری، به عنوان مسئولیت‌های مقدس در نظر گرفته می‌شود که نه تنها در تعارض با مشارکت اجتماعی نیست، بلکه مکمل آن است. (جوادی آملی، ۱۳۸۶: ۱۷۲)

با توجه به آنچه گفته شد الگوی سوم زن مسلمان، برخلاف رویکرد سنت‌گرایانه، که زنان را از مشارکت اجتماعی و اقتصادی بازمی‌دارد، آنان را به عنوان بازیگرانی فعال در عرصه‌های مختلف جامعه به رسمیت می‌شناسد. همچنین در برابر گفتمان غربی، که اغلب بر فردگرایی و استقلال مطلق زنان از خانواده تأکید دارد، این مدل، بر تعامل میان نقش‌های اجتماعی و خانوادگی زن تأکید می‌کند.

در گفتمان انقلاب اسلامی ایران، الگوی سوم زن مسلمان، به عنوان یک الگوی جامع و مترقی برای زنان معرفی شده است. رهبر انقلاب اسلامی، این مدل را نمونه‌ای از زن پیشرفته مسلمان توصیف کرده‌اند که می‌تواند در عین حفظ ارزش‌های دینی، به توسعه اجتماعی و اقتصادی کشور کمک کند. (خامنه‌ای، ۱۳۹۸: ۳۵)

۲. روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش، از نوع کیفی است و از روش تحلیل اسنادی، برای بررسی و تحلیل داده‌های موجود استفاده می‌کند. در این روش، منابع مختلف علمی، گزارش‌های دولتی و مطالعات پیشین در زمینه‌ی وضعیت زنان در خوزستان مورد بررسی قرار گرفته است. همچنین برای تحلیل داده‌ها، از تکنیک تحلیل محتوای کیفی استفاده شده است. ضمن اینکه در روش مورد اشاره، سعی شده است تا با بررسی منابع متنی و مستندات موجود، چالش‌ها و فرصت‌های پیش روی زنان خوزستانی شناسایی و تحلیل شوند.

۳. پیشینه پژوهش مطالعات مرتبط با مدل سوم زن مسلمان در استان خوزستان

در استان خوزستان، به دلیل تنوع قومی، فرهنگی و اجتماعی، چالش‌های متعددی در

وضعیت اجتماعی و اقتصادی زنان وجود دارد. مطالعات مرتبط با تحلیل مدل سوم زن مسلمان در این استان، بسیار محدود بوده و ضرورت انجام پژوهش‌های جامع در این زمینه را دوچندان می‌کند. برخی از پژوهش‌ها در این زمینه عبارتند از:

۳-۱. **خاکی (۱۳۹۷)** در پژوهشی به بررسی چالش‌ها و فرصت‌های زنان خوزستانی، در عرصه‌های اقتصادی و اجتماعی پرداخته است. این پژوهش، نشان داده است که علی‌رغم محدودیت‌های فرهنگی، زنان خوزستانی از ظرفیت بالایی برای مشارکت در توسعه اقتصادی و اجتماعی برخوردارند و تدوین سیاست‌های ویژه توانمندسازی، برای آنان ضروری است.

۳-۲. **عباس‌زاده و همکاران (۱۳۹۵)** شرایط فرهنگی و اجتماعی زنان، در مناطق مختلف خوزستان را تحلیل کرده‌اند. نتایج پژوهش آن‌ها، نشان داده است که نگرش‌های سنتی، به‌ویژه در مناطق جنوبی استان، مانع مشارکت زنان در عرصه‌های اجتماعی و سیاسی می‌شود. این پژوهش، برارائه‌ی راه کارهایی برای کاهش این محدودیت‌ها تأکید دارد.

۳-۳. **شریفی (۱۳۹۷)** با تمرکز بر مشارکت اجتماعی و سیاسی زنان خوزستانی، نشان داده است که این زنان، علی‌رغم موانع متعدد، در تحولات منطقه تأثیرگذار بوده‌اند. بااین حال، مشکلاتی مانند نبود زیرساخت‌های آموزشی و فرهنگی، همچنان بر فعالیت‌های آنان سایه افکنده است.

مطالعات فوق، اگرچه جنبه‌هایی از مشارکت زنان را بررسی کرده‌اند؛ اما هنوز پژوهشی جامع، در خصوص تحلیل مدل سوم زن مسلمان در بستر اجتماعی، سیاسی و فرهنگی خوزستان وجود ندارد. این خلأ، نیاز به یک رویکرد میان‌رشته‌ای و جامع، برای ارائه‌ی الگویی کاربردی در توانمندسازی زنان خوزستانی را نشان می‌دهد.

۴. فرصت‌ها و شرایط خاص استان خوزستان در تحقق الگوی سوم زن مسلمان

استان خوزستان، با ویژگی‌های متنوع فرهنگی؛ تجربیات تاریخی؛ و تأثیرات مدرنیته و سنت؛ شرایط منحصر به فردی را برای تحلیل مدل سوم زن مسلمان ارائه می‌کند. این منطقه، با ویژگی‌های چند بعدی خود، شرایطی را فراهم آورده است که هم فرصت‌ها و هم چالش‌های ویژه‌ای، برای مشارکت اجتماعی و فرهنگی زنان به وجود می‌آورد.

۴-۱. **تنوع فرهنگی و قومی:** یکی از برجسته‌ترین ویژگی‌های خوزستان است. این استان با حضور اقوام گوناگونی چون عرب‌ها، لرها و بختیاری‌ها، فرهنگی متکثر و غنی را داراست. این

تنوع فرهنگی، از یک سو ظرفیت‌های چشم‌گیری، برای تقویت نقش زنان در عرصه‌های اجتماعی و فرهنگی ایجاد می‌کند و از سوی دیگر، گاهی به دلیل تفاوت ارزش‌ها و هنجارهای میان اقوام، موجب نوساناتی در مشارکت اجتماعی زنان می‌شود. چالش اصلی در این زمینه، یافتن تعادلی است که هم، ارزش‌های سنتی حفظ شوند و هم، امکان مشارکت اجتماعی برای زنان افزایش یابد.

۲-۴. تجربیات دوران هشت‌ساله جنگ تحمیلی: بخش دیگری از ظرفیت‌های این منطقه را نشان می‌دهد. در این دوران، زنان خوزستانی وظایف چندگانه‌ای را بر عهده گرفتند؛ از مدیریت خانواده در غیاب مردان، تا کمک به بازسازی مناطق جنگ‌زده و حمایت از نیروهای جبهه‌ها. این نقش‌ها، نشان‌دهنده توانایی بالای زنان این استان، در تطبیق خود با شرایط بحرانی و تحقق عملی مدل سوم زن مسلمان است. این تجارب تاریخی می‌تواند الگویی ارزشمند، برای توانمندسازی زنان در مواجهه با چالش‌های اجتماعی و فرهنگی باشد.

۳-۴. تقابل سنت و مدرنیته: از دیگر مسائل مهم در خوزستان است. در جوامع روستایی و عشایری این استان، نفوذ سنت‌های محلی و قبیله‌ای، نقش زنان را اغلب به وظایف خانوادگی محدود می‌کند و امکان مشارکت اجتماعی آنان را کاهش می‌دهد. این تضاد، به ویژه در مناطقی که هنجارهای سنتی قوی تر هستند، بیشتر به چشم می‌خورد. با این حال، این محدودیت‌ها در مناطق شهری خوزستان کمتر دیده می‌شود. زنان شهری با بهره‌گیری از فرصت‌های آموزشی، دسترسی به مشاغل و حمایت‌های اجتماعی، توانسته‌اند میان نقش‌های خانوادگی و اجتماعی خود، تعادل ایجاد کرده؛ در عرصه‌های مختلف جامعه، حضوری مؤثرتر داشته باشند.

در مجموع، خوزستان، با برخورداری از این ویژگی‌ها، چالش‌های پیچیده‌ای را برای زنان فراهم کرده و نیز، ظرفیت‌های کم‌نظیری را برای ایفای نقش آنان، در مسیر تحقق مدل سوم زن مسلمان ارائه داده است. این استان می‌تواند به الگویی مهم برای بررسی و اجرای مدل‌های نوین اجتماعی در ایران تبدیل شود.

۵. چالش‌های سیاسی، حقوقی، فرهنگی، قومی در تحقق الگوی سوم زن مسلمان در استان خوزستان

۱. چالش‌های سیاسی

۱-۱. حضور محدود زنان خوزستان در ساختارهای سیاسی

میزان مشارکت زنان در ساختارهای سیاسی استان خوزستان، به طور قابل توجهی پایین‌تر از میانگین کشوری است. بر اساس گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس (۱۴۰۱)، تنها ۵ درصد از کرسی‌های شوراهای اسلامی شهر و روستا در خوزستان، در اختیار زنان قرار دارد. در حالی که این رقم، در سطح کشور، حدود ۱۰ درصد است. این اختلاف، بازتاب‌دهنده‌ی محدودیت‌های سیاسی و ساختاری است که زنان خوزستانی، به ویژه در مناطق روستایی و عشایری، با آن مواجه‌اند.

کمبود حضور زنان در تصمیم‌گیری‌های سیاسی، باعث شده است که بسیاری از مسائل مرتبط با نیازها و حقوق زنان، از جمله بهبود وضعیت اشتغال، ارتقای سطح آموزش و بهبود زیرساخت‌های بهداشتی، به طور کامل در برنامه‌های توسعه‌ای استان لحاظ نشود. از سوی دیگر، سهم زنان در پست‌های مدیریتی استان نیز، پایین است. طبق گزارش استانداری خوزستان (۱۴۰۰)، تنها ۷ درصد از پست‌های مدیریتی و اجرایی در استان، به زنان اختصاص دارد. این وضعیت، علاوه بر کاهش تنوع در تصمیم‌گیری‌ها، موجب ایجاد چرخه‌ای معیوب شده است که در آن، نبود نمایندگی مناسب برای زنان، انگیزه نسل جدید را برای ورود به عرصه سیاست کاهش می‌دهد.

۱-۲. تأثیر باورهای سنتی و فرهنگی در نقش‌های سیاسی

ساختارهای سنتی و باورهای قبیله‌ای، که در بسیاری از مناطق خوزستان ریشه دارند، موانع جدی بر سر راه مشارکت زنان در عرصه‌های عمومی و سیاسی ایجاد کرده‌اند. در جوامع عشایری و قبیله‌ای استان، نقش زنان، عمدتاً به وظایف خانوادگی و خانه‌داری محدود می‌شود. علاوه بر این، فشارهای فرهنگی و اجتماعی، اغلب مانع از ورود زنان به حوزه‌های تصمیم‌گیری در سطح محلی می‌شود. این مسئله، به ویژه در مناطقی با فرهنگ‌های قبیله‌ای قوی‌تر، مانند شهرستان‌های جنوب غربی استان، شدیدتر است. زنان در این مناطق، حتی اگر بتوانند کاندیدای یک انتخابات شوند، به دلیل نبود حمایت اجتماعی یا اقتصادی، شانس کمی برای موفقیت دارند. باورهای سنتی همچنین موجب شده است که زنان، خود نیز به طور

ناخودآگاه، نقش‌های مدیریتی یا سیاسی را برای خود، غیرقابل دسترس تصور کنند. این مسئله، به یک چرخه‌ی بازدارنده تبدیل شده است که در آن، باورهای محدودکننده، مانع از ورود زنان به سیاست می‌شود و از سوی مقابل نیز، این کمبود حضور، به تداوم همان باورها کمک می‌کند.

۳-۱. کمبود آموزش و توانمندسازی

نبود برنامه‌های آموزشی کافی برای زنان، یکی از موانع کلیدی مشارکت آن‌ها در سیاست و مدیریت است. یکی از چالش‌های اساسی در این زمینه، نبود زیرساخت‌های آموزشی و دسترسی محدود به منابع اطلاعاتی است. بسیاری از برنامه‌های ملی توانمندسازی، مانند کارگاه‌های آموزشی مرتبط با رهبری و مشارکت سیاسی، یا در خوزستان اجرا نمی‌شوند، و یا به صورت محدود در دسترس هستند. طبق گزارش اداره کل آموزش فنی و حرفه‌ای استان (۱۴۰۰)، تعداد برنامه‌های آموزشی مرتبط با مهارت‌های مدیریتی برای زنان در خوزستان در سال ۱۳۹۹، تنها ۴۵ دوره بوده است که این رقم، برای جمعیت زنانی که به این آموزش‌ها نیاز دارند، بسیار ناکافی است. نبود آموزش‌های هدفمند، به‌ویژه در مناطق محروم و عشایری، باعث شده است که بسیاری از زنان، از حقوق خود، آگاهی نداشته باشند و توانایی لازم برای دفاع از خود، یا مشارکت در فرآیندهای تصمیم‌گیری را نداشته باشند. این کمبود آموزش، نه تنها باعث کاهش اعتماد به نفس زنان می‌شود؛ بلکه شکاف جنسیتی موجود، در دسترسی به فرصت‌ها را نیز عمیق‌تر می‌کند.

۴-۱. تبعیض در دسترسی به منابع

یکی دیگر از چالش‌های عمده‌ی پیش روی زنان در خوزستان، تبعیض در دسترسی به منابع مالی و حمایتی است. زنان نامزد انتخابات، به‌ویژه در مناطق محروم و روستایی، معمولاً با کمبود بودجه برای تبلیغات انتخاباتی و دسترسی محدود به حمایت‌های سیاسی و اجتماعی مواجه‌اند. مرکز پژوهش‌های زنان (۱۴۰۱)، گزارش می‌دهد که در انتخابات محلی سال ۱۳۹۸، ۷۵ درصد از زنان نامزد در مناطق محروم استان، به دلیل کمبود منابع مالی و نبود حمایت از سوی احزاب محلی، نتوانستند رقابت مؤثری داشته باشند. علاوه بر این، بسیاری از احزاب سیاسی، به دلیل نگرش‌های مردسالارانه، از نامزدهای مرد حمایت می‌کنند و زنان را دارای

شانس کمتری برای موفقیت می‌دانند. کمبود منابع مالی، تنها به فرآیندهای انتخاباتی محدود نمی‌شود؛ بلکه در بسیاری از حوزه‌های دیگر نیز، مانعی جدی برای پیشرفت زنان به شمار می‌رود. برای مثال، زنان کارآفرین در خوزستان، به‌ویژه در مناطق روستایی، اغلب به منابع مالی لازم، برای شروع یا توسعه کسب و کار خود دسترسی ندارند. این مسئله، نه تنها باعث کاهش توان اقتصادی آن‌ها می‌شود؛ بلکه توانایی آن‌ها را برای کسب استقلال مالی نیز، محدود می‌کند.

۵-۱. حاکمیت ساختارهای مردسالارانه

ساختارهای مردسالارانه در خوزستان، که اغلب ریشه در سنت‌ها و فرهنگ‌های محلی دارند، مانع اصلی در برابر مشارکت زنان در عرصه‌های اجتماعی و سیاسی هستند. این ساختارها، که در بسیاری از مناطق استان حاکم است، زنان را به نقش‌های خانوادگی و سنتی محدود می‌کنند و حضور آن‌ها را در حوزه‌های عمومی، به‌عنوان تهدیدی برای نظم اجتماعی تلقی می‌کنند.

در ساختارهای اجتماعی مردسالارانه، زنان اغلب با تبعیض‌های مستقیم یا غیرمستقیم، در محیط‌های کاری، اداری و اجتماعی مواجه‌اند. در بسیاری از ادارات و نهادهای دولتی، زنان برای تصدی پست‌های مدیریتی یا اجرایی، با موانع غیررسمی روبه‌رو هستند. این موانع شامل تبعیض‌های جنسیتی، نبود حمایت نهادی و محدودیت‌های فرهنگی است. علاوه بر این، در بسیاری از مناطق روستایی و عشایری، زنان حتی اجازه فعالیت‌های اقتصادی مستقل را نیز ندارند و تصمیم‌گیری در این موارد، به مردان خانواده سپرده می‌شود. این وضعیت باعث می‌شود که زنان، نتوانند توانایی‌های خود را در محیط‌های عمومی و حرفه‌ای به نمایش بگذارند و در نتیجه، حضور آنان در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی، کم‌رنگ بماند.

۲. چالش‌های حقوقی

۱-۲. ناکارآمدی و ضعف در اجرای حمایت‌های قانونی

براساس اصل ۲۰ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، همه افراد از حقوق برابر برخوردارند؛ اما در عمل، اجرای این اصل برای زنان در استان خوزستان، با چالش‌های جدی مواجه است. در بسیاری از موارد، وجود موانع قانونی و فساد اداری در برخی نهادها موجب

شده که حقوق زنان در حوزه‌هایی مانند مالکیت، اشتغال و مشارکت سیاسی به طور کامل محقق نشود. این مسئله، به ویژه در مناطق روستایی و عشایری استان، که دسترسی به نهادهای حقوقی و خدمات قضایی محدود است، بیشتر به چشم می‌خورد. در عمل، قوانین حمایتی موجود نیز، به طور کامل اجرا نمی‌شوند. برای مثال، قوانین مرتبط با مالکیت زنان یا حق استفاده از منابع عمومی، اغلب در مناطق عشایری و قبیله‌ای، تحت الشعاع عرف‌های محلی قرار می‌گیرند. این اجرا نشدن قوانین، نه تنها باعث کاهش قدرت اقتصادی زنان شده؛ بلکه به تداوم چرخه نابرابری‌های جنسیتی دامن زده است.

۲-۲. کمبود نهادها و برنامه‌های حمایت‌کننده

یکی دیگر از چالش‌های عمده در استان خوزستان، کمبود نهادهای حقوقی و حمایتی است که بتوانند به زنان در پیگیری حقوق خود کمک کنند. طبق گزارش مرکز پژوهش‌های زنان (۱۴۰۱)، تنها ۲۰ درصد از شهرستان‌های خوزستان، دارای دفاتر مشاوره حقوقی برای زنان هستند. این در حالی است که بسیاری از زنان در این استان، به دلیل نبود آگاهی کافی یا عدم دسترسی به مشاوره‌های حقوقی، در مواردی مانند خشونت خانگی، ارث و حضانت فرزندان از پیگیری حقوق خود باز می‌مانند.

قوانینی که برای حمایت از گروه‌های آسیب‌پذیر، مانند زنان سرپرست خانوار، تصویب شده‌اند، در استان خوزستان اغلب با چالش‌های اجرایی روبه‌رو هستند. طبق گزارش مرکز آمار ایران (۱۴۰۲)، تنها ۳۰ درصد از زنان سرپرست خانوار در خوزستان توانسته‌اند از مزایای قانونی، مانند بیمه‌های اجتماعی یا وام‌های خوداشتغالی استفاده کنند. این رقم در مقایسه با میانگین کشوری، (۵۰ درصد)، بسیار پایین است.

مناطق جنگ‌زده و محروم خوزستان، که زنان در آنها، بیشترین آسیب‌ها را از جنگ تحمیلی و بحران‌های زیست‌محیطی دیده‌اند، همچنان فاقد برنامه‌های حمایتی ویژه هستند. یکی از دلایل این مسئله، ضعف در اطلاع‌رسانی و نبود برنامه‌های هدفمند، برای شناسایی و حمایت از این زنان است. بسیاری از زنان سرپرست خانوار در مناطق محروم خوزستان، حتی از وجود چنین برنامه‌هایی آگاهی ندارند. افزون بر این، بوروکراسی پیچیده و فساد در نهادهای اجرایی، دسترسی به این خدمات را برای بسیاری از زنان دشوار کرده است.

۳-۲. تبعیض در حقوق خانواده، ارث و مالکیت

زنان در خوزستان در حوزه‌هایی مانند طلاق و حضانت فرزندان، با موانع قانونی و اجتماعی جدی مواجه‌اند. قوانین موجود در زمینه حمایت از حقوق زنان، مانند حضانت فرزندان پس از طلاق، اغلب در عمل، به دلایل فرهنگی یا فشارهای اجتماعی اجرا نمی‌شوند. بسیاری از زنان، به دلیل نبود آگاهی کافی از قوانین یا عدم دسترسی به مشاوره‌های حقوقی، توانایی لازم برای پیگیری حقوق خود را ندارند. و نیز، برخی از اقوام و گروه‌های قبیله‌ای، همچنان قوانین عرفی خاص خود را بر قوانین رسمی ترجیح می‌دهند. برای مثال، در مواردی که زنان طلاق می‌گیرند، حق حضانت فرزندان، به جای بررسی قانونی، تحت تأثیر فشارهای اجتماعی و باورهای سنتی، به مردان داده می‌شود. این وضعیت، نشان‌دهنده ترکیب موانع حقوقی و فرهنگی است که زنان را در موقعیت‌های آسیب‌پذیری قرار می‌دهد.

در بسیاری از مناطق عشایری و روستایی خوزستان، عرف‌های محلی همچنان در زمینه ارث و مالکیت، حاکم هستند. این قوانین غیررسمی، اغلب به ضرر زنان عمل می‌کنند. برای مثال، در بسیاری از خانواده‌ها، زنان از حق ارث قانونی خود، صرف‌نظر می‌کنند یا مجبور به واگذاری آن، به مردان خانواده می‌شوند. این مسئله، که ریشه در باورهای سنتی دارد، به طور مستقیم، بر توان اقتصادی و استقلال مالی زنان تأثیر می‌گذارد.

۴-۲. تمرکزگرایی در سیاست‌گذاری و ضعف نظارت بر قوانین اشتغال

یکی از مشکلات اساسی در استان خوزستان، تمرکزگرایی در سیاست‌گذاری‌های ملی است. بسیاری از سیاست‌ها و برنامه‌هایی، که در سطح ملی تدوین می‌شوند، بدون در نظر گرفتن ویژگی‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی خوزستان اجرا می‌شوند. برای مثال، برنامه‌های اشتغال زنان در صنایع نفت و گاز، که از بزرگ‌ترین منابع شغلی استان به شمار می‌روند، اغلب، نیازها و ظرفیت‌های محلی را نادیده می‌گیرند.

تمرکزگرایی در سیاست‌گذاری، باعث شده است که بسیاری از پروژه‌های توسعه‌ای استان، با شکست مواجه شوند یا نتوانند تأثیر مثبتی بر شرایط زندگی زنان بگذارند. علاوه بر این، نبود نمایندگان زن در تصمیم‌گیری‌های ملی و استانی نیز، به این وضعیت دامن زده است؛ زیرا صدای زنان در فرآیندهای سیاست‌گذاری، کمتر شنیده می‌شود.

از دیگر چالش‌های مهم در استان خوزستان، تبعیض در اجرای قوانین مرتبط با اشتغال

زنان است. براساس گزارش وزارت کار (۱۴۰۰)، سهم زنان از اشتغال در صنایع کلیدی استان، مانند نفت و گاز، کمتر از ۲ درصد است. این در حالی است که براساس قوانین جاری، شرکت‌های بزرگ، ملزم به رعایت برابری جنسیتی در استخدام و ایجاد فرصت‌های شغلی برابر هستند. مشکل اصلی در این زمینه، ضعف نظارت بر اجرای قوانین است. بسیاری از شرکت‌ها و سازمان‌ها، به بهانه‌های مختلف از استخدام زنان خودداری می‌کنند و نهادهای نظارتی نیز، به درستی بر این موارد، نظارت ندارند. علاوه بر این، مشاغل موجود در این صنایع، اغلب، نیازمند مهارت‌های فنی یا مدیریتی است که زنان خوزستانی، به دلیل کمبود آموزش‌های تخصصی در استان، کمتر به آن‌ها دسترسی دارند.

۳. چالش‌های فرهنگی

استان خوزستان، به دلیل تنوع فرهنگی و قومی برجسته خود، محیطی پیچیده برای تحقق مدل سوم زن مسلمان فراهم کرده است. اگرچه این تنوع، می‌تواند زمینه‌ساز تعاملات سازنده‌ی فرهنگی باشد؛ اما در عین حال، موانع جدی را نیز، پیش روی زنان قرار داده است.

۳-۱. تضادهای بین نسلی و کاهش انتقال ارزش‌های سنتی

نسل جوان با دسترسی به فرهنگ‌های جهانی، از طریق شبکه‌های اجتماعی، به الگوهای جدیدی از زندگی، گرایش پیدا کرده‌اند که با سبک زندگی سنتی نسل‌های مسن‌تر، در تضاد است. مطالعات نشان داده‌اند که بسیاری از آیین‌ها و جشن‌های محلی، که زنان در آن‌ها نقش کلیدی ایفا می‌کردند، به دلیل گرایش نسل جوان به فضای دیجیتال و فرهنگ‌های جهانی، کم‌رنگ شده‌اند. برای مثال، در شهرستان شادگان، ۴۸ درصد از زنان جوان، ترجیح می‌دهند زمان خود را در شبکه‌های اجتماعی بگذرانند تا در جشن‌های محلی شرکت کنند. (مرکز آمار ایران، ۱۴۰۰) علاوه بر این، تغییرات در سبک پوشش زنان نیز، تحت تأثیر شبکه‌های اجتماعی بوده است. پژوهشی در اهواز، نشان داد که ۵۷ درصد از مادران، معتقدند که تغییرات در سبک پوشش دخترانشان، به دلیل تأثیر مستقیم شبکه‌های اجتماعی است. (پژوهش دانشگاه آزاد اهواز، ۱۴۰۱)

یکی دیگر از پیامدهای گسترش شبکه‌های اجتماعی، کاهش تعاملات خانوادگی است. زنان جوان، زمان بیشتری را در شبکه‌های اجتماعی صرف می‌کنند که این مسئله، باعث کاهش

گفت‌وگوهای خانوادگی و انتقال ارزش‌های سنتی شده است. براساس پژوهشی در اهواز، ۵۷ درصد از مادران، اظهار داشتند که شبکه‌های اجتماعی، موجب کاهش ارتباطات خانوادگی شده‌اند. (پژوهش دانشگاه آزاد اهواز، ۱۴۰۱)

۳-۲. دوگانگی نقش زنان میان سنت و مدرنیته

توسعه فناوری‌های ارتباطی، از جمله رسانه‌های اجتماعی و اینترنت، زندگی زنان در خوزستان را، به‌ویژه در نسل جوان، دگرگون کرده است. این نسل با الگوهای مدرن اجتماعی و اقتصادی آشنا شده و به دنبال استقلال بیشتر، در تصمیم‌گیری‌های فردی و خانوادگی است. این در حالی است که تقابل میان ارزش‌های سنتی خانواده و آرمان‌های مدرن زنان جوان، تعارضات عمیقی ایجاد کرده است.

پژوهش فاضلی (۱۳۹۵: ۲۶۹)، نشان می‌دهد که بیش از ۶۵ درصد از دختران در مناطق عشایری خوزستان، با مخالفت خانواده‌ها برای ادامه تحصیل خود، در شهرهای بزرگ مواجه می‌شوند. این مخالفت‌ها اغلب، با هدف حفظ هویت فرهنگی و جلوگیری از نفوذ ارزش‌های مدرن در خانواده اتخاذ می‌شود. این دوگانگی، نقش زنان را در موقعیتی متزلزل قرار داده و از شکوفایی کامل توانایی‌های آن‌ها جلوگیری می‌کند.

شبکه‌های اجتماعی همچنین باعث رواج ارزش‌های فردگرایانه و مدرن شده‌اند. پژوهش دانشگاه شهید چمران اهواز (۱۴۰۱)، نشان داد که ۶۵ درصد از زنان ۱۸ تا ۳۰ ساله اهوازی از شبکه‌های اجتماعی، به عنوان منبع اصلی الهام، برای سبک زندگی جدید خود استفاده می‌کنند. این تغییرات ارزشی، گاهی با عرف‌ها و ارزش‌های سنتی خانواده‌ها در تضاد قرار می‌گیرد، به‌ویژه در جوامعی که بر نقش‌های خانوادگی زنان تأکید بیشتری دارند.

۳-۳. نبود الگوهای فرهنگی موفق در رسانه‌ها

رسانه‌های ملی و محلی خوزستان، اغلب به جای ارائه الگوهای موفق از زنان در عرصه‌های مختلف، نقش‌های سنتی زنان را برجسته می‌کنند. این خلأ فرهنگی، مانع تغییر نگرش‌های عمومی نسبت به زنان شده و به بازتولید نقش‌های محدودکننده سنتی دامن می‌زند. مطالعه رضوی (۱۳۹۹: ۵۰)، نشان می‌دهد که بسیاری از برنامه‌های تلویزیونی و رسانه‌های محلی، به جای ترویج نقش‌های اجتماعی و اقتصادی زنان، همچنان الگوهای سنتی از آن‌ها ارائه

می‌دهند. این مسئله، نه تنها بر نگرش عمومی، بلکه بر اعتماد به نفس و انگیزه زنان، برای مشارکت در عرصه‌های اجتماعی تأثیر منفی دارد.

۴. چالش‌های قومی

۴-۱. تعصبات قومی و نگاه ابزاری به مشارکت زنان

تنوع قومی در خوزستان، گاهی به رقابت‌ها و تعصبات قومی تبدیل شده است که این تعصبات، نه تنها تعاملات اجتماعی را محدود کرده؛ بلکه بر مشارکت زنان نیز اثرات نامطلوبی گذاشته است. در برخی جوامع محلی، به‌ویژه در مناطق مرزی، زنان به دلیل این تعصبات، از بسیاری از فرصت‌های آموزشی و شغلی محروم شده‌اند.

مطالعه‌ای که دانشور (۱۳۹۷: ۸۹)، انجام داده است؛ نشان می‌دهد که در ۴۰ درصد از مناطق مرزی خوزستان، زنان به دلیل تعصبات قومی و نبود زبان مشترک، از شرکت در برنامه‌های آموزشی و توانمندسازی بازمانده‌اند. برای مثال، در برخی مناطق عرب‌نشین، برنامه‌های آموزشی دولتی، به دلیل استفاده از زبان فارسی، با استقبال محدودی از سوی زنان، روبه‌رو بوده است. در بسیاری از جوامع خوزستان، مشارکت زنان در فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی، اغلب به عنوان یک وظیفه ضروری برای کمک به خانواده و نه ابزاری برای توانمندسازی یا استقلال آن‌ها تلقی می‌شود.

برای مثال، زنان در مناطق عشایری در فعالیت‌هایی، مانند کشاورزی و دامداری نقش دارند؛ اما این مشارکت، به ندرت به معنای استقلال اقتصادی آن‌هاست. پژوهش فاضلی (۱۳۹۵: ۲۷۱)، نشان می‌دهد که زنان در این مناطق، بیشتر به عنوان نیروی کار خانوادگی شناخته می‌شوند و نقش آن‌ها در تصمیم‌گیری اقتصادی، تقریباً نادیده گرفته می‌شود.

۴-۲. عدم انطباق سیاست‌های آموزشی متناسب با تنوع قومی

یکی از مشکلات اصلی در خوزستان، نبود برنامه‌های آموزشی منطبق با فرهنگ و زبان اقوام مختلف است. در بسیاری از مناطق عرب‌نشین استان، آموزش‌ها به زبان فارسی ارائه می‌شود که این موضوع به دلیل ناآشنایی برخی زنان با زبان رسمی کشور، مانع از دسترسی آن‌ها به فرصت‌های آموزشی شده است.

بر اساس گزارش دیوان محاسبات کشور (۱۴۰۱)، بیش از ۳۰ درصد دختران در مناطق

عرب نشین خوزستان، به دلیل مشکلات زبانی، از ادامه تحصیل در مقاطع بالاتر بازمانده‌اند. این مسئله، نشان دهنده‌ی ضرورت تدوین برنامه‌های آموزشی است که با فرهنگ و زبان محلی، هم‌خوانی داشته باشد.

در مناطق روستایی و عشایری خوزستان، کمبود زیرساخت‌های آموزشی، به‌ویژه مدارس متوسطه دخترانه، مانعی جدی برای توانمندسازی زنان است. براساس آمار وزارت آموزش و پرورش (۱۴۰۰)، بیش از ۲۰ درصد مناطق روستایی استان، فاقد مدارس متوسطه دخترانه هستند. این کمبود زیرساختی، بسیاری از دختران را، مجبور به ترک تحصیل در سنین پایین کرده و فرصت‌های پیشرفت آن‌ها را، به شدت محدود کرده است.

۳-۴. فشار سنت‌های قومی بر نقش اجتماعی زنان

ساختارهای قبیله‌ای و قومی در خوزستان، به‌طور سنتی جایگاه اجتماعی زنان را محدود کرده‌اند. در بسیاری از جوامع محلی، نقش زنان به وظایف خانوادگی و تربیت فرزندان محدود می‌شود. در اقوامی مانند عرب‌ها و لرها، زنان، بیشتر به‌عنوان محافظان ارزش‌های خانوادگی و نگهبانان سنت‌ها شناخته می‌شوند. این رویکرد، مشارکت اجتماعی و اقتصادی زنان را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد.

براساس پژوهش دانشور (۱۳۹۷: ۹۰)، در خانواده‌های عشایری خوزستان، تحصیلات دختران تا مقاطع ابتدایی یا متوسطه، مجاز است و ادامه تحصیل در مقاطع بالاتر، به‌ویژه در شهرهای دیگر، به دلیل نگرانی از تأثیرات مدرنیته و تغییر ارزش‌های قبیله‌ای، اغلب متوقف می‌شود. این نگرانی‌ها، به‌وضوح نشان دهنده تأثیر عمیق سنت‌های قومی بر آینده زنان است. آمارهای مرکز آمار ایران (۱۴۰۱)، نیز نشان می‌دهند که نرخ سواد زنان در مناطق روستایی خوزستان، حدود ۷۰ درصد است؛ درحالی‌که این رقم در مناطق شهری، به ۹۰ درصد می‌رسد. این اختلاف فاحش، به‌طور مستقیم، نتیجه محدودیت‌های فرهنگی و اجتماعی است که دسترسی زنان به آموزش را، در مناطق سنتی‌تر محدود می‌کند.

۶. راه کارهای سیاسی، حقوقی، فرهنگی و قومی در تحقق الگوی سوم زن مسلمان در استان خوزستان

تحقق الگوی سوم زن مسلمان، که بر توانمندسازی زنان در عرصه‌های اجتماعی، سیاسی و فرهنگی، با حفظ هویت اسلامی تأکید دارد؛ مستلزم بهره‌برداری از ظرفیت‌های موجود و

ارائه‌ی راه کارهای عملی، برای مقابله با چالش‌های سیاسی و حقوقی در استان خوزستان است. این فرصت‌ها و راه کارها عبارتند از:

۱. راه کارهای سیاسی

۱-۱. توسعه آموزش‌های سیاسی و مهارت‌افزایی

الگوی سوم زن مسلمان، که بر حفظ هویت دینی زنان، در عین مشارکت فعال اجتماعی و سیاسی تأکید دارد، می‌تواند بستری برای افزایش دانش و اعتمادبه نفس زنان فراهم کند. آموزش‌های هدفمند در این زمینه، علاوه بر ارتقای سطح آگاهی، نقش مؤثری در حضور فعال زنان خواهد داشت.

راه کار: الف. برگزاری دوره‌های آموزشی مهارت‌های سیاسی، مانند «مدیریت بحران»، «تحلیل سیاست‌های کلان» و «آموزش قانون انتخابات» با همکاری دانشگاه‌ها، استانداری خوزستان و نهادهای مدنی.

ب. استفاده از تجربیات زنان موفق در سیاست، به عنوان مدرسان دوره‌های آموزشی.

ج. راه اندازی آکادمی‌های سیاسی ویژه‌ی زنان خوزستان، در مراکز استان و شهرستان‌ها.

نمونه موفق: طرح «توانمندسازی سیاسی زنان» که در استان سیستان و بلوچستان در سال ۱۳۹۸ اجرایی شد و منجر به افزایش ۲۵ درصدی حضور زنان، در انتخابات شوراهای روستا شد. (وزارت کشور، ۱۳۹۸)

۱-۲. اجرای سهمیه بندی قانونی برای زنان در شوراها و مدیریت‌های محلی

بر اساس ماده ۱۰۱ قانون برنامه ششم توسعه جمهوری اسلامی ایران، که بر ضرورت افزایش حضور زنان در مدیریت‌های میانی و محلی تأکید دارد؛ دولت موظف است که سهم مشارکت زنان، در سطوح مدیریتی و اجرایی را ارتقا دهد. این سهمیه بندی، به عنوان ابزاری حمایتی، می‌تواند فرصتی ویژه، برای زنان خوزستانی باشد تا در فرآیندهای تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی محلی، حضور مؤثری داشته باشند. (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۹)

راه کار: الف. اجرایی سازی سهمیه بندی قانونی، با نظارت دقیق بر روند انتخابات محلی و جلوگیری از تبعیض‌های فرهنگی و اجتماعی.

ب. ارائه‌ی مشوق‌های مالی و اجتماعی، برای حمایت از زنان کاندیدا، به ویژه در مناطق

محروم و روستایی.

ج. شفاف سازی فرآیندهای انتخاباتی، برای جلوگیری از بروز موانع سیاسی و فرهنگی.

نمونه موفق: نمونه موفق دیگر در این زمینه، به استان کردستان مربوط می شود. در انتخابات شوراهای اسلامی روستاهای این استان در سال ۱۳۹۶، سهم مشارکت زنان، به طور قابل توجهی افزایش یافت. این پیشرفت، با اجرای سیاست های تشویقی استانداری کردستان و همکاری سازمان های مردم نهاد محقق شد. در این طرح ها، دوره های آموزشی، برای توانمندسازی زنان علاقه مند به کاندیداتوری برگزار شد و حمایت های اجتماعی و فرهنگی، برای کاهش موانع سنتی و خانوادگی فراهم گردید. این اقدامات، منجر به افزایش حضور زنان در شوراهای محلی برخی روستاهای کردستان شد و نمونه ای موفق را، از اجرای سیاست های سهمیه بندی و توانمندسازی زنان در مدیریت محلی ارائه داد.

۳-۱. بهره گیری از رسانه های محلی برای ترویج مشارکت سیاسی زنان

رسانه های محلی، به دلیل استفاده از زبان های بومی، مانند عربی و بختیاری، و نیز ارتباط مستقیم با فرهنگ جامعه، ابزار مؤثری برای ترویج مشارکت سیاسی زنان خوزستان هستند. این رسانه ها می توانند با بازنمایی مثبت از حضور زنان موفق در عرصه سیاست، نگرش های سنتی و محدودکننده را تغییر دهند.

راه کار: الف. ساخت مستندها و برنامه های تلویزیونی به زبان های محلی، برای معرفی زنان موفق خوزستانی در عرصه سیاست.

ب. استفاده از شبکه های اجتماعی و پلتفرم های محلی، برای اطلاع رسانی درباره حقوق سیاسی زنان و تشویق آنان به مشارکت در انتخابات.

ج. راه اندازی پایگاه های خبری و رسانه ای ویژه ی زنان در خوزستان، برای بازتاب فعالیت ها و نقش آفرینی های اجتماعی و سیاسی آنان.

نمونه موفق: برنامه «زنان پیشگام خوزستان» که در سال ۱۴۰۰ توسط صداوسیما مرکز خوزستان، تولید و پخش شد، با بازخورد مثبت مخاطبان، همراه بود و به معرفی نمونه های موفق زنان در سیاست پرداخت. (صداوسیما خوزستان، ۱۴۰۰)

۲. راه کارهای حقوقی زنان

۲-۱. تأسیس دفاتر مشاوره حقوقی رایگان در مناطق محروم

در بسیاری از مناطق روستایی و حاشیه‌ای خوزستان، زنان به دلیل عدم آگاهی حقوقی و عدم دسترسی به خدمات مشاوره‌ای، قادر به دفاع از حقوق خود نیستند. این مسئله، به‌ویژه در موارد دعاوی خانواده، اشتغال و مالکیت دارایی‌ها مشهودتر است. تأسیس دفاتر مشاوره حقوقی رایگان، می‌تواند فرصت مناسبی برای آشنایی زنان با حقوق قانونی خود، فراهم کند و مانع از تضییع حقوق آنان شود. این اقدام، در کاهش پرونده‌های مرتبط با خشونت خانگی و رفع مشکلات حقوقی خانواده‌ها مؤثر خواهد بود.

راه کار: الف. همکاری قوه قضائیه و کانون وکلای دادگستری، برای راه اندازی دفاتر مشاوره حقوقی ویژه‌ی زنان در شهرستان‌های کم‌برخوردار.

ب. استفاده از وکلای داوطلب و نیروهای متخصص حقوقی، برای ارائه مشاوره رایگان به زنان در حوزه‌های خانواده و کار.

ج. راه اندازی خطوط تلفنی و سامانه‌های آنلاین مشاوره حقوقی، برای دسترسی سریع‌تر زنان در مناطق دورافتاده.

نمونه موفق: طرح مشاوره حقوقی رایگان توسط کانون وکلای دادگستری استان سیستان و بلوچستان در سال ۱۳۹۸. در این طرح، کانون وکلای دادگستری استان سیستان و بلوچستان با همکاری قوه قضائیه، دفاتر مشاوره حقوقی رایگان را، در شهرستان‌های محروم استان راه اندازی کرد. این دفاتر، به ارائه خدمات مشاوره‌ای به زنان، در حوزه‌های دعاوی خانواده، حقوق کار و مالکیت اختصاص داشتند. همچنین در کنار مشاوره حضوری، امکان مشاوره تلفنی نیز، برای افراد ساکن در مناطق دورافتاده فراهم شد.

این برنامه، که به‌ویژه بر حقوق زنان سرپرست خانوار تمرکز داشت، منجر به کاهش ۲۰ درصدی پرونده‌های حقوقی مرتبط با دعاوی خانواده و افزایش آگاهی زنان نسبت به حقوق قانونی خود شد. گزارش رسمی کانون وکلای دادگستری در سال ۱۳۹۹ نیز، نشان داد که این طرح توانسته است به افزایش اعتماد عمومی و کاهش خشونت‌های خانگی در مناطق هدف کمک کند.

اجرای چنین طرحی در استان خوزستان با استفاده از تجربیات سیستان و بلوچستان می‌تواند راه‌کاری عملی، برای رفع نیازهای حقوقی زنان در مناطق روستایی و حاشیه‌نشین باشد.

۲-۲. آموزش قوانین حقوقی از طریق مدارس و مساجد

آموزش قوانین حقوقی از طریق مراکز فرهنگی و آموزشی، مانند مدارس و مساجد، می‌تواند به عنوان یکی از روش‌های مؤثر در ارتقای آگاهی زنان، مورد استفاده قرار گیرد. این مراکز، به دلیل جایگاه اجتماعی و اعتماد عمومی که در میان مردم دارند، اثرگذاری بالایی دارند. آموزش حقوق زنان، به‌ویژه در زمینه حقوق خانواده، حقوق کار و قوانین مربوط به خشونت‌های خانگی، می‌تواند به کاهش آسیب‌های اجتماعی و پیشگیری از نقض حقوق زنان کمک کند. (دانشگاه شهید چمران اهواز، ۱۳۹۸)

راهکار: الف. اجرای برنامه‌های آموزشی درباره قوانین حمایت از خانواده، حقوق کار و خشونت‌های خانگی با همکاری وکلای محلی و معاونت حقوقی قوه قضائیه.

ب. برگزاری کلاس‌های آموزشی با همکاری روحانیون در مساجد؛ و متخصصان حقوقی در مدارس و فرهنگ‌سراها.

ج. تهیه و توزیع کتابچه‌ها و بروشورهای آموزشی به زبان‌های ساده و محلی (عربی و بختیاری) برای زنان، در بخش‌هایی از استان که به زبان‌های بومی و محلی صحبت می‌کنند.

۳. راه کارهای فرهنگی

۳-۱. ارتقاء فرهنگی از طریق رسانه‌های محلی

یکی از مهم‌ترین راه کارها، برای تغییر نگرش‌های سنتی و ارتقاء جایگاه زنان خوزستان، استفاده از ظرفیت رسانه‌های محلی است. این رسانه‌ها، به دلیل استفاده از زبان بومی (عربی و بختیاری) و ارتباط مستقیم با فرهنگ منطقه‌ای، می‌توانند در ترویج مشارکت اجتماعی و معرفی الگوهای موفق مؤثر باشند.

راه کار: الف. تولید مستندها و برنامه‌های تلویزیونی، برای معرفی زنان موفق خوزستانی در عرصه‌های علمی، فرهنگی و مدیریتی.

ب. پخش برنامه‌های آموزشی به زبان محلی، برای تقویت آگاهی عمومی درباره اهمیت

حضور زنان در توسعه فرهنگی جامعه.

ج. استفاده از شبکه‌های اجتماعی، برای انتشار محتواهای فرهنگی و انگیزشی درباره زنان پیشگام خوزستانی.

نمونه موفق: برنامه «سیمای زنان خوزستان» که در سال ۱۴۰۰ توسط صداوسیما مرکز خوزستان تهیه شد و به معرفی بانوان موفق، در عرصه‌های فرهنگی و اجتماعی پرداخت. (صداوسیما خوزستان، ۱۴۰۰)

۳-۲. برگزاری جشنواره‌ها و همایش‌های فرهنگی-هنری

برگزاری جشنواره‌های فرهنگی و هنری، که زنان از اقوام مختلف خوزستان در آن مشارکت داشته باشند، می‌تواند فرصتی برای ارتقاء هم‌زیستی اجتماعی؛ و کاهش تعصبات قومی و فرهنگی باشد. این اقدامات، باعث نمایش توانمندی‌های زنان و تغییر نگاه‌های سنتی به نقش آنان می‌شود. (دانشگاه آزاد اهواز، ۱۴۰۰)

راه‌کار: الف. برگزاری جشنواره‌های فرهنگی، با محوریت نقش زنان در توسعه اجتماعی و فرهنگی استان.

ب. مشارکت فعال زنان در برنامه‌ریزی و اجرای این جشنواره‌ها.

ج. معرفی صنایع دستی، هنرها و فعالیت‌های فرهنگی زنان اقوام مختلف خوزستان. (عرب، بختیاری و لر)

نمونه موفق: جشنواره «فرهنگ اقوام ایرانی» که در برخی استان‌ها، مانند گلستان و خراسان برگزار شد و به ایجاد وحدت فرهنگی کمک کرد. (وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۹۹)

۳-۳. توسعه کارآفرینی و مشاغل خانگی برای زنان

کارآفرینی و مشاغل خانگی، به‌ویژه در مناطق محروم خوزستان، می‌تواند به استقلال مالی زنان و تقویت جایگاه اجتماعی آن‌ها کمک کند. زنان با بهره‌گیری از ظرفیت‌های بومی استان، مانند کشاورزی و صنایع دستی، می‌توانند در توسعه اقتصادی و اجتماعی خوزستان نقش‌آفرینی کنند.

راه‌کار: الف. تشکیل تعاونی‌های تولیدی و حمایتی برای زنان در حوزه‌های صنایع دستی، مانند حصیربافی، قالیبافی و تولیدات بومی.

ب. ارائه تسهیلات مالی کم بهره و وام های اشتغال زایی به زنان کارآفرین.

ج. برگزاری دوره های مهارت آموزی با همکاری سازمان فنی و حرفه ای و جهاد کشاورزی.

نمونه موفق: تعاونی زنان کارآفرین دشت آزادگان، که با تولید محصولات محلی برای ۶۰ خانوار، اشتغال زایی کرده است. (سازمان فنی و حرفه ای خوزستان، ۱۴۰۰)

۳-۴. توسعه زیرساخت های آموزشی برای زنان و دختران

فقدان امکانات آموزشی در برخی مناطق روستایی و عشایری استان خوزستان، منجر به ترک تحصیل دختران و در نتیجه، کاهش مشارکت اجتماعی آن ها شده است. توسعه زیرساخت های آموزشی، از طریق احداث مدارس و ایجاد مراکز مهارت آموزی برای زنان، می تواند به ارتقاء سطح تحصیلی و شغلی آن ها کمک کند.

راه کار: الف. احداث و تجهیز مدارس دخترانه در مناطق محروم استان.

ب. ایجاد مراکز آموزش فنی و حرفه ای، برای ارائه مهارت های شغلی به زنان.

ج. ارائه طرح های تشویقی، برای ادامه تحصیل دختران در مناطق روستایی و عشایری.

۴-۴. راه کارهای قومی

۱-۴. برگزاری نشست های تعامل بین اقوام برای رفع تعصبات

تنوع قومی در خوزستان (عرب، لر، بختیاری) می تواند هم فرصت و هم چالش باشد. تعصبات قومی در برخی موارد، مانع از پیشرفت زنان می شود. نشست های تعامل و هم اندیشی بین اقوام، بستری برای رفع این موانع فرهنگی و تقویت هم گرایی اجتماعی ایجاد می کند.

راه کار: الف. ایجاد نهادهای مدنی و فرهنگی، برای گفتگو و همکاری بین اقوام.

ب. اجرای طرح های فرهنگی مشترک، میان زنان اقوام مختلف در استان.

ج. استفاده از علما و ریش سفیدان، برای کاهش تعصبات قومی و حمایت از مشارکت زنان.

نمونه موفق: طرح «نشست های هم اندیشی اقوام» در استان گلستان، که به هم گرایی

فرهنگی کمک کرده است. (استانداری خوزستان، ۱۳۹۹)

۲-۴. معرفی و الگوسازی زنان موفق اقوام خوزستان

معرفی زنان موفق از اقوام مختلف خوزستان، می تواند به الگوسازی مثبت در جامعه کمک

کند و نگرش‌های فرهنگی را نسبت به نقش‌آفرینی زنان تغییر دهد.

راهکار: الف. تولید مستندها و کتاب‌هایی درباره زنان موفق خوزستان، در عرصه‌های مدیریتی، علمی و اجتماعی.

ب. برگزاری همایش‌های ویژه، برای معرفی زنان پیشگام از اقوام مختلف.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

۱. تحقیق حاضر، با محوریت تحلیل مدل سوم زن مسلمان، بر آن است تا نقشی جامع برای زنان در جوامع اسلامی ترسیم کند. این مدل، تعادلی میان نقش‌های خانوادگی و اجتماعی زنان ایجاد می‌کند و الگویی منحصر به فرد، برای توانمندسازی آنان در عرصه‌های اجتماعی، فرهنگی و سیاسی ارائه می‌دهد. استان خوزستان، با تنوع فرهنگی، تجربیات تاریخی و ساختارهای قومی، بستر مناسبی برای تحلیل این مدل، فراهم کرده است.

۲. یکی از یافته‌های مهم این پژوهش، نقش دوگانه‌ی تنوع قومی و فرهنگی خوزستان است. این تنوع از یک سو، ظرفیت‌هایی برای تقویت نقش‌های اجتماعی زنان ایجاد کرده؛ اما از سوی دیگر، تفاوت‌های ارزشی و هنجاری میان اقوام، به ویژه در مناطق روستایی و عشایری، موانعی را در مسیر مشارکت آنان به وجود آورده است. تقابل سنت و مدرنیته در این استان، چالشی اساسی محسوب می‌شود؛ در حالی که زنان شهری، توانسته‌اند با بهره‌گیری از فرصت‌های آموزشی و اجتماعی، نقش‌های متعادل‌تری میان خانواده و جامعه ایفا کنند.

۳. تجربیات تاریخی زنان خوزستانی، به ویژه در دوران جنگ تحمیلی، نشان‌دهنده‌ی توانایی آنان در مدیریت بحران‌ها و ایفای نقش‌های چندگانه است. این مشارکت‌ها، الگویی ارزشمند برای توانمندسازی زنان و تحقق اهداف مدل سوم زن مسلمان ارائه می‌دهد. این ظرفیت‌ها، همراه با حضور زنان در فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، جایگاه خوزستان را به عنوان الگویی موفق، برای سایر مناطق کشور برجسته کرده است.

۴. چالش‌هایی همچون مشارکت پایین زنان در ساختارهای مدیریتی، عدم اجرای کامل قوانین حمایتی و محدودیت‌های ناشی از سنت‌های مردسالارانه، همچنان موانعی جدی محسوب می‌شوند. نبود آموزش‌های تخصصی و زیرساخت‌های مناسب در مناطق روستایی و عشایری، لزوم سیاست‌گذاری‌های هدفمند و بومی‌سازی شده را، بیش از پیش آشکار می‌سازد. پیشنهادهایی همچون ایجاد دفاتر مشاوره حقوقی؛ برگزاری آموزش‌های حقوقی و سیاسی؛ و

بهره‌گیری از رسانه‌های محلی برای تغییر نگرش‌ها؛ می‌توانند در رفع این موانع، مؤثر باشند. خلاصه این‌که، تحقق مدل سوم زن مسلمان در خوزستان، نیازمند شناسایی دقیق ظرفیت‌ها و چالش‌ها؛ و ارائه راه کارهای عملی است. توسعه زیرساخت‌های آموزشی؛ توانمندسازی زنان در مشاغل محلی؛ و ترویج الگوهای موفق از طریق رسانه‌ها و برنامه‌های فرهنگی؛ می‌تواند به بهبود جایگاه زنان خوزستان کمک کند و الگویی برای توسعه پایدار در سایر مناطق کشور ارائه دهد.

منابع و مأخذ

۱. اداره کل آموزش فنی و حرفه‌ای استان خوزستان، گزارش عملکرد برنامه‌های آموزشی مهارت‌های مدیریتی برای زنان در استان خوزستان، اهواز، ۱۴۰۰.
۲. استانداری خوزستان، گزارش طرح نشست‌های هم‌اندیشی اقوام برای رفع تعصبات فرهنگی در خوزستان، اهواز: معاونت فرهنگی و اجتماعی استانداری خوزستان، ۱۳۹۹.
۳. _____، گزارش وضعیت مشارکت زنان در پست‌های مدیریتی و اجرایی استان خوزستان، اهواز: معاونت برنامه‌ریزی و توسعه، ۱۴۰۰.
۴. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار مقام رهبری، لینک دسترسی: khamenei.ir
۵. جوادی آملی، عبدالله، زن در آئینه جلال و جمال، قم: مرکز نشر اسراء، ۱۳۸۶.
۶. خبرگزاری ایسنا، «افزایش چشم‌گیر مشارکت زنان کردستانی در انتخابات شوراهای روستایی»، ۱۳۹۷، لینک دسترسی: www.isna.ir
۷. دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز، نقش جشنواره‌های فرهنگی-هنری در ارتقای هم‌زیستی اجتماعی زنان اقوام خوزستان، اهواز: انتشارات دانشگاه آزاد اهواز، ۱۴۰۰.
۸. دانشگاه شهید چمران اهواز، آموزش قوانین حقوقی به زنان از طریق مراکز فرهنگی و آموزشی: مطالعه موردی خوزستان، اهواز: پژوهشکده علوم اجتماعی، ۱۳۹۸.
۹. دانشور، علی، بررسی تأثیر سنت‌های قبیله‌ای بر آموزش دختران در خانواده‌های عشایری خوزستان، چاپ اول، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۹۷.
۱۰. دیوان محاسبات کشور، بررسی موانع زبانی و تأثیر آن بر دسترسی دختران به آموزش در مناطق عرب‌نشین خوزستان، چاپ اول، تهران: دیوان محاسبات کشور، معاونت پژوهش و برنامه‌ریزی، ۱۴۰۱.
۱۱. رضوی، فاطمه، تحلیل نقش رسانه‌های محلی در بازنمایی زنان و تأثیر آن بر مشارکت اجتماعی آن‌ها: مطالعه موردی استان خوزستان، چاپ اول، تهران: انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۹۹.
۱۲. سازمان فنی و حرفه‌ای خوزستان، گزارش عملکرد تعاونی‌های زنان کارآفرین در دشت آزادگان، اهواز: اداره کل آموزش فنی و حرفه‌ای خوزستان، ۱۴۰۰.
۱۳. صداوسیما مرکز خوزستان، «سیمای زنان خوزستان»: معرفی بانوان موفق در

- عرصه های اجتماعی و فرهنگی، اهواز: واحد پژوهش صداوسیما مرکز خوزستان، ۱۴۰۰.
۱۴. _____، گزارش عملکرد برنامه «زنان پیشگام خوزستان، اهواز: واحد پژوهش و ارزیابی صداوسیما مرکز خوزستان، ۱۴۰۰.
۱۵. فاضلی، ناصر، چاپ اول، تهران: انتشارات پژوهشگاه علوم اجتماعی، ۱۳۹۵.
۱۶. کانون وکلای دادگستری سیستان و بلوچستان، «گزارش عملکرد دفاتر مشاوره حقوقی رایگان در مناطق محروم استان»، ۱۳۹۹، لینک دسترسی: وب سایت کانون وکلای دادگستری ایران
۱۷. مجلس شورای اسلامی، تحلیل ماده ۱۰۱ قانون برنامه ششم توسعه: راه کارهای افزایش مشارکت زنان در مدیریت های محلی، تهران: مرکز پژوهش های مجلس، ۱۳۹۹.
۱۸. مجلس شورای اسلامی، گزارش بررسی وضعیت مشارکت زنان در شوراهای اسلامی شهر و روستا، استان خوزستان، تهران: مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۱.
۱۹. مرکز آمار ایران، گزارش وضعیت اجتماعی و اقتصادی زنان سرپرست خانوار در استان خوزستان، تهران: انتشارات رسمی مرکز آمار ایران، ۱۴۰۲.
۲۰. مرکز آمار ایران، گزارش تحلیلی نرخ سواد در مناطق شهری و روستایی ایران (با تأکید بر استان خوزستان)، تهران: انتشارات رسمی مرکز آمار ایران، ۱۴۰۱.
۲۱. مرکز پژوهش های زنان، گزارش بررسی مشارکت زنان در انتخابات محلی مناطق محروم استان خوزستان، تهران: مرکز پژوهش های زنان، ۱۳۹۸.
۲۲. مرکز پژوهش های زنان، بررسی وضعیت حقوقی و اجتماعی زنان در استان خوزستان، تهران: مرکز پژوهش های زنان، انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۴۰۱.
۲۳. مطهری، مرتضی، نظام حقوق زن در اسلام، صدرا، ۱۳۸۸.
۲۴. وزارت آموزش و پرورش، گزارش وضعیت زیرساخت های آموزشی در مناطق روستایی و عشایری خوزستان، تهران: انتشارات رسمی وزارت آموزش و پرورش، ۱۴۰۰.
۲۵. وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، گزارش بررسی وضعیت اشتغال زنان در صنایع کلیدی استان خوزستان، تهران: انتشارات رسمی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، ۱۴۰۰.
۲۶. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، گزارش عملکرد جشنواره فرهنگ اقوام ایرانی: مطالعه تطبیقی با استان خوزستان، تهران: معاونت فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۹۹.
۲۷. وزارت کشور، گزارش عملکرد طرح توانمندسازی سیاسی زنان در استان سیستان و

- بلوچستان، تهران: معاونت برنامه ریزی و امور زنان وزارت کشور، ۱۳۹۸.
۲۸. مرکز آمار ایران، گزارش تأثیر شبکه های اجتماعی بر زندگی زنان در استان خوزستان، گزارش تغییرات سبک زندگی زنان در شهرستان شادگان، ۱۴۰۰.
۲۹. دانشگاه شهید چمران اهواز، «تأثیر شبکه های اجتماعی بر تغییرات فرهنگی بین نسلی زنان خوزستانی»، گروه جامعه شناسی، ۱۴۰۱.
۳۰. دانشگاه آزاد اهواز، «تأثیرات شبکه های اجتماعی بر روابط خانوادگی و کاهش تعاملات نسلی در خوزستان»، دانشکده علوم اجتماعی، ۱۴۰۱.